

Mr TOMISLAV ANĐELIĆ

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA BRATAČKOM GRACU KOD NEVESINJA

Bratački Gradac je praistorijski i rimski lokalitet koji se nalazi sjeveroistočno od Nevesinja oko 7 km. Brdo gdje su smješteni kulturni ostaci okruženo je sa svih strana travnjacima. Uz zapadnu stranu Graca protiče rijeka Zalomka koja u toku ljeta gotovo presuši. S druge strane Zalomke, nasuprot Bratačkom, nalazi se tzv. Kifljanski Gradac na kome su također konstatovani arheološki površinski ostaci. Stanovnici Bratača i Kifina Sela Gradac (lokaciju sa kulturnim ostacima) nazivaju i Hercegovo guvno, jer su, navodno, postojale vjetrenjače za ređenje žita. Ta legenda, kao i mnoge druge, čuvaju nam uspomenu na Hercega Stjepana koji je svojevremeno vladao ovim krajevima.

Nije suvišno napomenuti i sjećanje Marka Šešlije iz sela Bratača,¹ koji kaže da se davno prije na Bratačkom Gracu trebala graditi pravoslavna crkva, ali se iz nepoznatih razloga odustalo od te namjere, pa je sagrađena na Drenoviku, nedaleko od Bratačkog Graca. Tvrdi se da je tom prilikom čak i zaravnan teren na Gracu, ali se, i pored toga, odustalo od gradnje. Ako bismo povjerovali tvrdnji Marka Šešlije, poravnavanje terena površine lokaliteta poremetilo je površinske kulturne slojeve. Prije nego što se pristupilo arheološkom iskopavanju na Bratačkom Gracu, rukovodilac radova na iskopavanju (autor ovog priloga), u društvu s akademikom Borom Čovićem, drom Pavom Anđelićem iz Zemaljskog muzeja i Obradom Samardžićem iz Muzeja Hercegovine, obišao je lokalitet i na osnovu vidljivih površinskih nalaza zaključio da se radi o prvo bitno praistorijskom, a zatim antičkom, odnosno kasnoantičkom lokalitetu.

Jugozapadno od Graca, na velikom prostoru, i s jedne i s druge strane Zalomke, nalaze se brojni površinski ostaci rimskog materijala (cigle, ulomaka grnčarije i dr.). Na desnoj strani Zalomke, na prostoru Čeramida, i danas leže ostaci arhitekture rimskih objekata (kamen u obliku žrtvenika bez natpisa, dva oštećena kamena praga i jedan debeli profilisani kamen).

U arheološkoj literaturi nema podataka (direktnih) o Bratačkom Gracu. Dimitrije Sergejevski smatra Drenovik (vjеровatno se tu podrazumijeva u širem smislu i B. Gradac) značajnom rimskom aglomeracijom na Nevesinjskom polju. I dr Ivo Bojanovski spominje Drenovik kao vrlo veliko i važno rimsko naselje, koje je ležalo na rimskoj magistrali što je vodila od Narone prema Sarajevu.

Imajući u vidu sve te činjenice, Muzej Hercegovine, smatrajući lokalitet vrlo interesantnim za istraživanje, odlučio je da u 1979. godini na njemu izvrši sondažno iskopavanje.

Tok iskopavanja i rezultati istraživanja

Sondažno arheološko iskopavanje na Bratačkom Gracu vršeno je od 23. do 31. jula 1979. godine.² Cilj iskopavanja je bio da se probnim iskopavanjem ispita i utvrdi karakter tog važnog arheološkog nalazišta i da se ustanove eventualni bedemski zidovi koji su okruživali lokalitet. Na zapadnoj strani zaravnjenog brda, gdje je bilo i najviše površinskih arheoloških ostataka, iskopane su dvije sonde: br. 1 i br. 2 (vidi plan).³

SONDA BR. 1 čije dimenzije iznose 7 x 2 m (vidi profil br. 1) pokazala je sljedeće slojeve: prvo sloj humusa, a zatim sloj crnice sa krupnim i sitnim kamenom i, najzad, sloj ilovače koji prelazi u zdravicu sa kamenom. Po čitavoj dubini i na cijelom prostoru sonde br. 1 bilo je dosta ulomaka keramike raznih vrsta i faktura. Najviše je komada svijetlocrvene boje, a ima ulomaka koji nas podsjećaju na rimsku luksuznu keramiku. Od brojnih izvađenih komada odabrani su karakteristični primjerci oboda, dna i trbuha.

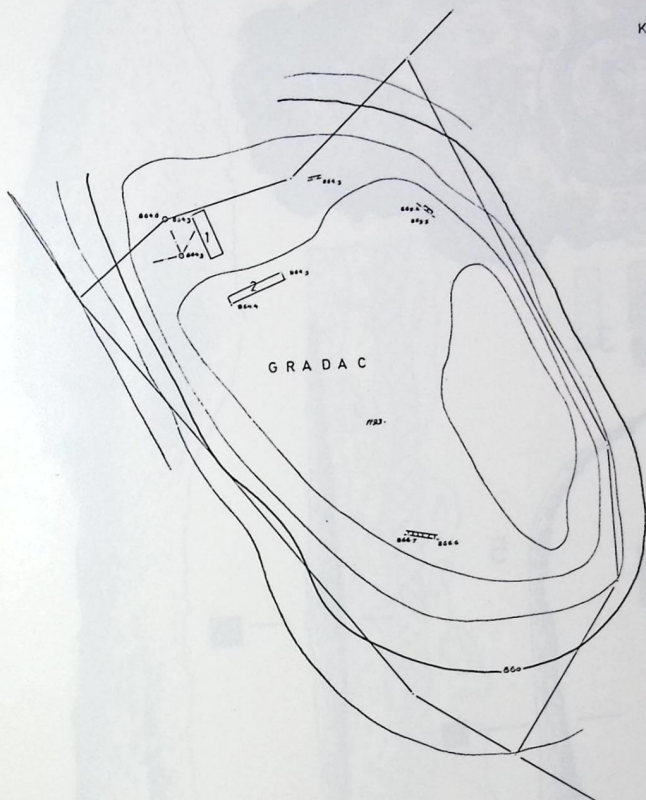
Na dubini od oko 0,30 m ustanovljena je na sjevernoj strani sonde unutrašnja ivica zida koji je, po svojoj prilici, opkoljavao cijeli uzvišeni plato. Negdje na dubini od 0,40 m, uz unutrašnji zid, pronađeno je i jedno željezno koplje (T I, sl. 1) slabe očuvanosti i jako korodirano. Dimenzije su mu: dužina 18,5 cm, najveća širina lista 4 cm, promjer usadnika 2,7 cm. U iskopu je bilo malo nagorjelih kostiju životinja. Na dubini od 0,60 m otkrivena je korozijom oštećena bronzana pločasta fibula (T I, sl. 2) dimenzija 8,9 x 5,2 cm i jedan željezni šiljak četvrtastog presjeka (T I, sl. 3). Sonda br. 1 produbljena je do 0,85 m.

SITUACIJA

SONDI 1 i 2 I ZIDINA NA PLATOU ZV „BRATAČKI GRADAC“

R = 1:500

K.O. KIFINO SELO

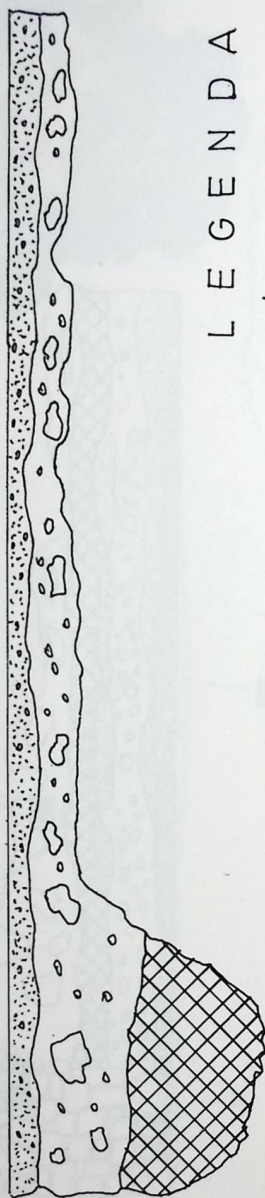
NEVESINJE, jula, 1979.

Ekvidistancija 2,5m

Izradila:

Štanić

SONDA 2
južni profil
R 1:50

L E G E N D A

	sloj crnice sa sitnim
i krupnim kamenjem
	sloj sa ilovačom
	živi i lomljeni kamen
sa zdravicom

SONDA BR. 2 (vidi profil br. 2 i situaciju) leži okomito na sondu br. 1. Dimenzije su joj 9 x 1 m. Ova sonda je dala mnogo manje arheološkog materijala. I ovdje se ponavlja slična situacija kao kod sonde br. 1. U iskopu je bilo dosta keramike. Mnogo je plići kulturni sloj nego u sondi br. 1. U ovoj sondi došlo se do dubine od 1,25 m.

Nakon završetka sonde 1 i 2 nastavlja se ispitivanje bedemskih zidova koji su okruživali cijeli zaravnjeni plato. Zid je konstruiran na 4 mjesta (vidi situaciju). Širina zidova je uglavnom oko 1 m.

* *

*

Sudeći prema oskudnim, ali važnim arheološkim nalazima na Bratačkom Gracu kod Nevesinja, sa sigurnošću se može reći da se radi o praistorijskom, a zatim o rimskom, odnosno kasnorimskom nalazištu. Najvažniji pokretni nalazi su pločasta bronzana fibula (T I, sl. 2) i željezno koplje (T I, sl. 1). Što se tiče pločaste fibule, koja je većim dijelom korodirala, ona svoje analogije nalazi na Gubavici kod Mostara.⁴ Prema tome, možemo je okvirno svrstati u objekte željeznog doba na Glasincu u Bosni, tj. po svojoj prilici pripada glasinačkoj fazi IV b (750—625).⁵ Sličnih fibula nađeno je na više lokaliteta u BiH. Ovo je još jedan novi dokaz da su objekti tzv. glasinačke kulturne grupe bili rasprostranjeni i po prostorima Hercegovine i da ta kultura nije bila zastupljena samo na uskom pojasu Glasinca i teritorije prema Drini nego i na širem području, čije granice ni do danas konačno nisu definisane.

Željezno koplje, sudeći po obliku i karakteristikama, najvjerojatnije pripada rimskom dobu.

Tokom iskopavanja je utvrđeno da je sav zaravnjeni prostor na Gracu bio okružen bedemskim zidovima sa malterom koji su do temelja porušeni tako da se prije iskopavanja nisu ni primjećivali. Nalazi praistorijske, rimske i kasnorimske keramike, kao i zidova, govore o kontinuitetu života na Bratačkom Gracu od praistorije do kasnoantičkog vremena. Brojni ostaci antičke arhitekture (obilje crijepa, opeke, lomljenog i obrađenog kamena, zidova u malteru, pragova, postamenata) na desnoj strani rijeke Zalomke, kod lokacije zvane Čeremeti, nesumnjivo potvrđuju da se na Bratačkom Gracu i u njegovoj bližoj okolini radi o velikom rimskom naselju koje je imalo važnu ulogu na rimskoj komunikaciji koja je tuda prolazila.

Prema tvrdnji nekih naučnika, naselje se prostiralo samo uz desnu obalu Zalomke, na kojoj je, navodno, bio most, čiji su se temelji kula vidjeli još 1926. godine. Međutim, tome treba dodati, prema najnovijim istraživanjima, da je naselje sa fortifikacionim objektima zahvatalo i lijevu stranu Zalomke.

Prema mišljenju dra Ive Bojanovskog, na tom mjestu bio je priključak na magistralnu rimsku cestu za Sarajevo, zatim na pravic Gatačkog polja, prema Morinama, te prema Zovom Dolu itd.

Iamjući sve to u vidu, Bratački Gradac (omaneje zaravnjeno uzvišenje koje dominira okolinom) mogao je poslužiti kao utvrđenje za zaštitu raskrsnice i naselja, a sasvim je moguće da se radi o kasnoantičkom refugijumu s obzirom na otkrivene bedemske zidove, koji su okruživali glavicu.

Treba reći i to da je sondažno iskopavanje na Bratačkom Gracu pokazalo da se zaista radi o kompleksnom arheološkom nalazištu, na kome je život trajao u dugom vremenskom intervalu. Da bi se lokalitet u potpunosti ispitao, bila bi potrebna veća materijalna sredstva, koja je za sada nemoguće obezbijediti.

Bilješke

¹ Marko Sešlija je poljoprivrednik iz sela Bratača kome pripada i sam lokalitet. Legendu o Hercegovom guvnu čuo je davno od nekih starih ljudi iz Bratača.

² Ekipu koja je vršila iskopavanje i istraživanje na Bratačkom Gracu sačinjavali su: mr Tomislav Anđelić i Stevo Janjić, viši preparator Muzeja Hercegovine u Mostaru.

³ Situacioni plan izradila je Mila Stanišić, geometar Ureda za katastar SO Nevesinje, kojoj i ovom prilikom najljubaznije zahvaljujem.

⁴ T. Anđelić, Nekoliko praistorijskih nalaza iz Hercegovine (Gubavica, Rabina, Dolac), GZM, n. s. XXIV, Sarajevo 1969, str. 110—111. T I, sl. 3. i 4.

⁵ A. Benac i B. Cović, Glasinac 2, Sarajevo 1957, str. 18, T XXXV, sl. 12. i 13.

Mr Tomislav Anđelić

ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNGEN AN DER LOKALITÄT BRATAČKI GRADAC BEI NEVESINJE

Zusammenfassung

Im Jahre 1979 wurden archäologische Sondenausgrabungen an der Lokalität Bratački Gradac bei Nevesinje durchgeführt. Auf Grund der Ausgrabungen und archäologischen Überreste an der Oberfläche kann man feststellen, daß es sich um eine größere römische Ansiedlung handelt, durch die römische Straße von Narona bis Sarajevo führte. Auf Grund der entdeckten Wälle kann man annehmen, daß auf der Lokalität Bratački Gradac zur Zeit der späten Antike auch ein Refugium gebaut wurde.